PEDAGOGIKA

UDK: 37.015.3(4-67)(075.8) DOI: 10.56292/SJFSU/vol29_iss3/a3

XORIJIY TA'LIMDA TYUTORLIK FAOLIYATINIG MOHIYATI VA FUNKSIYALARI

СУЩНОСТЬ И ФУНКЦИИ ТЬЮТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЗАРУБЕЖНОМ ОБРАЗОВАНИИ

THE ESSENCE AND FUNCTIONS OF TUTORING IN FOREIGN EDUCATION

O'rinova Nilufar Muhammadovna[1]

[1]**O'rinova Nilufar Muhammadovna** – Farg'ona davlat universiteti dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi.

Annotatsiya

Ushbu maqolada xorijiy tadqiqotlarda tyutorlik tushunchasi, uning mohiyati va mazmuni, shu bilan birga "LINK" xalqaro menejment instituti amaliyotida tyutorlik faoliyati, OMPT- ochiq masofaviy professional ta'lim tizimida tyutorlik funksiyalari, ta'lim traektoriyasi amalga oshirishda tyutorning roli yoritib berilgan.

Аннотация

В данной статье рассматривается понятие тьюторства в зарубежных исследованиях, его сущность и содержание, а также тьюторская деятельность в практике международного института менеджмента "ЛИНК", тьюторские функции в системе открытого дистанционного профессионального образования (ОДПО), роль тьютора в реализации образовательной траектории.

Abstract

This article discusses the concept of tutoring in foreign studies, its essence and content, as well as tutor activity in the practice of the International Institute of Management "LINK", tutor functions in the system of open distance professional education (ODPO), the role of the tutor in implementation of the educational trajectory.

Kalit so'zlar: *bo'lajak o'qituvchi, tyutor, tyutorlik faoliyati, tyutorlik faoliyati mohiyati, tyutorlik funksiyalari, ta'lim traektoriyasi.*

Ключевые слова: *будущий учитель, тьютор, тьюторская деятельность, сущность тьюторской деятельности, тьюторские функции, образовательная траектория.*

Key words: *future teacher, tutor, tutor activity, the essence of tutor activity, tutor functions, educational trajectory.*

KIRISH

Zamonaviy oliy ta'limi tizimida nafaqat yuqori kasbiy kompetentsiya va pedagogik tafakkurga ega bo'lgan, balki samarali ta'lim texnologiyalari asosida talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil etish bilan bog'liq eng murakkab innovatsion pedagogik muammolarni ijodiy hal qila oladigan pedagoglarni tayyorlash zamon talabiga aylandi.

Agar uzoq vaqt davomida pedagog talabalar oldida bilimlarning asosiy manbai sifatida harakat qilgan bo'lsa, endi u shaxsning faol rivojlantiradigan, kasbiy kompetentsiyalarni doimiy ravishda takomillashtirib boradigan, o'z-o'zini tarbiyalash ko'nikmalarini shakllantiradigan, nostandart muammolarni hal qilishga tayyor bo'lgan mutaxassisga aylanadi. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga yangi joriy etilgan "Tyutorlik faoliyati" muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tyutorlik faoliyatining nazariy jihatlari ko'plab rus va xorij olimlari tadqiqot ishlarida o'rganilgan bo''lib, ulardan ayrimlarini tadqiqot ishimiz doirasida ko'rib chiqamiz.

M.G.Murning ishida keltirilgan fikilarda tyutorlik faoliyati quyidagicha talqin qilinadi:

- ish va o'quv mashg'ulotlarini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi, o'zaro hurmat va qulay psixologik muhit yaratishda shaxsiy o'rnak ko'rsatadi;
- barcha talabalarga o'zaro samarali muloqot qilish va diqqat bilan tinglashga yordam berish orqali o'rganishni osonlashtiradi; talabalarni ta'lim maqsadlariga erishish uchun yo'naltiradi;
- talabalarga ta'lim jarayoniga to'liqroq qo'shilishlariga yordam berish orqali ularga qaror qabul qilishga ko'maklashish, tegishli ma'lumotlarni tanlashga yo'naltirish, maqsadlarga erishish, shuningdek talabalar ishidagi muvaffaqiyatni kuzatib shaxsiy o'quv jarayonni boshqarishga rahbarlik qiladi; ishning aniqligi va sifati hamda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni hal qilishga yordam beradi;
- o'qitiladigan fan sohasining eksperti sifatida talabalarga beriladigan bilimlarni doimiy ravishda yangilab, baholab turadi;

- ta’lim masalalari bo‘yicha maslahatchi bo‘lib, talabaga ta’lim olishda muvaffaqiyatga erishish mezonlarini tushuntirib boradi va natijada talaba o‘quv maqsadlariga erishishi va yuzaga kelgan qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi;

- talabalarni o‘z g‘oyalarini amalda qo‘llashga undash, ularni bahs-munozaralar va interaktiv treninglarga jalb qilish, yangi loyihalar va tadqiqot ishlarida qo‘llab-quvvatlash orqali o‘qishga motivatsiyasini shakllantiradi;

- ta’lim sohasida innovator bo‘lib, iqtisodiy va ishtimoiy omillar va turli madaniyatlarni hisobga olgan holda o‘quv jarayoniga keng qo‘llash uchun o‘quv kurslari, o‘quv qo‘llanmalari va bilimlarni baholash tizimlarini ishlab chiqadi [5;234].

Tyutorning masofaviy ta’lim tizimidagi faoliyati AQSHning Texas A&M universiteti professori P.E.Uilyamsning doktorlik dissertatsiyasida tadqiq etilgan IT sohasida o‘n besh mutaxassisning Delphi veb-tizimlari orqali to‘rt bosqichda o‘tkazilgan so‘rovnomasida tyutorning quyidagi funktsiyalari keltiriladi: administrativ menejer; instructor; metodist; texnolog; proktor; qo‘llab-quvvatlash xodimi; kutubxonachi; texnik; baholash bo‘yicha mutaxassis; grafik dizayner; o‘qituvchi; noshir - muharrir; lider – rahbar [10; 113].

Y.L.Derajnening fikricha, "ochiq ta’lim tizimidagi tyutor o‘qituvchi, maslahatchi, metodist va murabbiy vazifasini bajaruvchi ta’lim tizimining eng muhim komponenti hisoblanadi" [3;5].

Rossiya federatsiyasida tyutorlik muammosi bo‘yicha birinchi nashrlar maxsus faoliyat sifatida 1993-1994-yillarda paydo bo‘lgan. Xalqaro menejment instituti “LINK” ning (Learning International NetworK) masofaviy ta’lim sohasidagi tajribasini tahlil qilish asosida Rossiya va Buyuk Britaniya ochiq masofaviy professional ta’lim loyihasi yaratiladi. Tyutor (OMPT) ochiq masofaviy professional ta’lim tizimining samaradorligini ta’minlovchi asosiy subyektlaridan biridir. Ushbu ta’lim tizimida tyutor bu kurs mazmunini o‘zlashtirish va shaxsiy va kasbiy rivojlanish bo‘yicha talabalarning mustaqil faoliyatining maslahatchisi, ustozi, tashkilotchisi funktsiyalarini bajaradigan o‘qituvchining maxsus turi. OMPT modeli doirasida tyutorlik pedagogik faoliyatning bir turi sifatida qaraladi, uning sifat farqi uchta asosiy prinsip bilan belgilanadi: OMPT talaba mustaqil ravishda o‘qiydi, tyutor unga hamkorlikning maxsus jihatidan texnologik tashkil etish orqali yordam beradi; ta’lim o‘quvchilarning real tajribasini o‘qitish mazmuniga kiritish asosida amalga oshiriladi; ta’lim jarayoni tarmoqli, taqsimlangan xarakterga ega bo‘ladi [11; 87].

“LINK (Learning International NetworK)” ilmiy maktabi vakillarining tadqiqotlarida tyutorlik faoliyatining mohiyati bilan bog‘liq muammolar juda keng o‘rganilgan. S.A.SHennikovning monografiyasida tyutor faoliyati ta’limning yangi shakli sifatida uning umumiy tavsifi berilgan, pedagogik faoliyatning alohida turi sifatida tyutorlikni nazariy asoslari aniqlangan [11;123]. E.L.Gavrilova ishida tyutorning OMPT doirasida talabalar bilan bevosita o‘zaro aloqasi muammosi tadqiq etilgan[11; 65].

E.S.Komrakova tadqiqot ishining predmeti tyutorlik tizimidagi loyihalash faoliyati bo‘lib, uning dissertatsiyasi doirasida to‘rtta loyihalash turi va OMPT ta’lim dasturini loyihalash texnologiyasi [88-89] keitirilgan. Yuqorida keltirilgan mualliflarning fikriga ko‘ra, tyutor o‘qituvchi va bola o‘rtasida vositachi vazifasini bajaradi, o‘quvchi faoliyati va uning individual rivojlanish dasturlarining tashkilotchisi hisoblanadi. [7;159] Tadqiqotchilar nuqtai nazaridan kelib chiqib tyutorlikning mohiyati va funktsiyalari haqidagi tushunchalarini quyidagicha izohlash mumkin: "ta’lim deganda individual ta’lim traektoriyasini shakllantirish tushunilsa, u holda o‘quvchiga ushbu ishni bajarishda yordam beradigan kattalarning maxsus pozitsiyasi paydo bo‘ladi. Kattalarning bunday pozitsiyasini "tyutor" atamasi bilan belgilandi (ingliz tilidan tarjima qilingan - murabbiy)" [7; 20]. Ta’lim traektoriyasi tushunchasini mualliflar o‘quvchi o‘qituvchi bilan birgalikda ishlab chiqadigan va amalga oshiradigan ta’lim loyihalari ketma-ketligini tushunadilar. O‘qituvchi o‘quvchining bilim olish uchun "buyurtmasini" shakllantirish mumkin bo‘lgan vaziyatlarni tashkil qilish orqali uning harakatlarini qo‘llab-quvvatlaydi.

“LINK” xalqaro menejment institutida "yaxshi tyutor o‘quv jarayonining menejeri, an’anaviy o‘qituvchisi, boshqaruv maslahatchisi, kompyuter axborot texnologiyalaridan foydalanuvchisi (matn muharrirlari, elektron ma’lumotlar bazalari, elektron jadvallar, elektron pochta, Internet, interaktiv kompyuter dasturlari) va o‘yin texnikasidan foydalanish tajribasiga ega bo‘lishi kerak" deb hisoblashadi. [1;51-55].

“LINK” xalqaro menejment instituti quyidagi jarayonlarda tyutorlik faoliyatini yo‘lga qo‘yish mumkinligini ta’kidlaydi:

- masofaviy ta’lim tizimidagi tyutorlik;

- oliy professional ta'limi tizimidagi tyutorlik;
- ochiq ta'lim tizimida tyutorlik ;
- individual ta'lim dasturlari sharoitida tyutorlik ;
- mustaqil ta'lim olishda tyutorlik va boshqalar.

Tadqiqotda qo'llanilgan metodikaning tavsifi: pedagogik va psixologik adabiyotlarni o'rganish, pedagogik kuzatish, suhbat, anketa, psixologik-pedagogik testlar, matematik-statistik metod.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Rossiyada tyutorlikka bag'ishlangan konferentsiya tashkilotchilarining fikriga ko'ra, "tyutor talabaning maslahatchisi bo'lib, unga individual ta'lim dasturini ishlab chiqishda, o'quv jarayonining o'ziga va ushbu jarayonning alohida elementlariga moslashishida yordam berishi va boshqa tomondan ta'lim natijalaridan qanday foydalanish va ushbu o'quv dasturini, o'quv faoliyatini ushbu shaxsning individual rivojlanish jarayonida qanday o'tkazish kerak" kabi savollarga javob berishi mumkin. [6;77].

Tomsk shahrida bo'lib o'tgan Rossiyada tyutorlikni rivojlantirish muammosi bo'yicha konferentsiyaning aksariyat ishtirokchilari tyutor ta'lim dasturini tuzishda vositachiga aylanadi deb hisoblashadi. Tyutor o'rta maktab o'quvchining ma'lum bir fan sohasida o'zini o'zi belgilashiga hissa qo'shishi; o'quvchiga belgilangan maqsadlarga mos keladigan tanlangan sohada o'z ta'lim yo'lining loyihasini tuzishda yordam berish; o'z sohasining muammolarini, turli xil yondashuvlar va nuqtai nazarlarni taqdim etish, ularning muhokamasini tashkil etish; individual dasturlarni hisobga olgan holda o'quv-tadqiqot faoliyatini tashkil etish uchun sharoit yaratish; mintaqaviy vaziyatni va ushbu fan sohasini rivojlantirish istiqbollarini ko'rsatish; o'quvchining maktabdan tashqari ta'lim maydonini kengaytirish; o'quvchiga o'z loyihasini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan o'zini o'zi tashkil etish texnikasini o'zlashtirishga yordam berish [8;89].

Oliy antropologik maktab rahbarlarining fikricha, tyutorlik tizimi talabalarning ma'lum ehtiyojlari va tadqiqot manfaatlariga imkon qadar mos keladigan tarzda ishlab chiqilgan. Ish jarayonida ham tyutor, ham uning assistenti sifatida doimiy ravishda talabani tadqiqot faoliyatiga jalb qiladilar. Shunday qilib, birinchi kursdan boshlab talabada tadqiqotchilik tajribasi va ma'lum ish ko'nikmalarini shakllantiradi, ular o'qish davomida yoki universitetni tugatgandan so'ng ilmiy karera uchun zarur bo'lgan kompetensiyaga aylanadi [6;97].

Ural davlat iqtisodiyot universiteti masofaviy ta'lim tizimi tashkilotchilari "Tyutor - bu masofaviy ta'limning o'quv jarayonida ishtirok etadigan va bir vaqtning o'zida o'quv jarayonining o'qituvchisi, maslahatchisi va tashkilotchisi (menejeri) funktsiyalarini bajaradigan o'qituvchi-maslahatchi", deb hisoblaydilar [8;43].

N.V.Rybalkinaning fikricha, tyutorlik funksiyalarini amalga oshiruvchi o'qituvchi ananaviy o'qituvchidan farqli ravishda tayor bilimlarni taqdim qilish emas, balki bilimlarni egallash yo'llarini ko'rsatishi, ta'lim oluvchining qiyofasini shakllantirish zarurdir.

A.N.Tubelskiy o'z tadqiqotida tyutorlik orqali yordam, qo'llab-quvvatlash, vositachilikni tushunish bilan birga uning quyidagi asosiy funktsiyalani belgilaydi:

- talaba shaxsini rivojlantirishga shart-sharoit yaratish;
- talaba faoliyatini loyihalash va tashkil etishi;
- mustaqil ishlarni tashkil etish,
- berilgan topshiriqlarni bajarishda yo'l -yo'riq ko'rsatish[6;79].

B.D.Elkonin, shuningdek, tyutorlik faoliyatini quyidagi funktsiyalarini belgilab ko'rsatadi:

- ta'lim oluvchilarni muvaffaqiyatlarini qayd etish;
- yaqin istiqbollardagi ishlarni rejalashtirish [6;87].

S.I.Zmeev ta'kidlashicha "tyutor - bu murabbiy, kattalarga ta'lim berishda kontingent a'zosi, insonlarga doimiy yordam ko'rsatadigan. Ta'limni tashkiliy masalalarini hal qilishda kattalarga yordamchi" [9; 94].

"Profesional ta'lim tizimi terminologiyasi" lug'atida "tyutor" atamasining ma'nosi quyidagicha ifodalanadi "tyutor - o'quv jarayonini osonlashtiradigan shaxs, uning vazifasi o'z tinglovchilarining rolini bilishdir" [2;74].

S.A.Shennikovning monografiyasida "tyutor" tushunchasi quyidagicha ta'riflanadi: o'qituvchi-maslahatchi-ta'lim va o'z-o'zini tarbiyalashni tashkil etish sohasidagi "mutaxassis". Tyutor yaxlit ta'lim modulini yaratish va boshqalar uchun javobgardir, talabalar bilan guruhli va individual ishlarni tashkil etish.

Tyutorning vazifalariga quyidagilar kiradi:

- guruh mashg‘ulotlarini tayyorlash va o‘tkazish;
- topshiriqlarni bajarishda yordam berish, ularni tekshirish, baholash va maslahatlarni tashkil etish. Talabalarni qo‘llab-quvvatlashni psixologik va pedagogik shakllari;
- ta’lim bilan bog‘liq akademik yoki shaxsiy muammolarga doir qaror qabul qilishda talabalarga individual yordam berish;
-kasbiy yo‘nalishni belgilash va karyera qurish masalalari bo‘yicha maslahat berish.
- tyutorlik faoliyati yo‘nalishlari-didaktik, tashkiliy, maslahatchilik, etakchilik [11;488].

Hozirgi vaqtda rus olimlari tadqiqotlarida tyutor texnologiyalarini umumiy o‘rta ta’lim tizimiga joriy etish bo‘yicha keng qamrovli ishlar olib borilmoqda. Pedagog olimlar T.M.Kovaleva, N.V.Rybalkina, G.P.Shchedrovitskiy, D.B.Elkonin, A.N.Tubelskiy va boshqalarning ishlarida o‘rta maktablar asosida tyutorlik texnologiyalarini amalga oshirish tajribasi umumlashtirilgan, zamonaviy ma’noda tyutorlik mafkurasi yaratilgan. Faylasuf Mirab Mamardashvilining “inson - bu imkoniyat” degan so‘zlariga asoslanib, tyutorning faoliyati “talaba o‘zini namoyon qilishi mumkin bo‘lgan vaziyatni yaratish” sifatida tavsiflanadi [7; 19].

Ko‘pgina tadqiqotchilar tyutorlik g‘oyasi — bu o‘quvchilar bilan birgalikda olib boriladigan pedagogik qidiruv g‘oyasi, deb hisoblashadi. Tyutorlik funktsiyalarini amalga oshiradigan o‘qituvchi o‘quvchi bilan tengma teng ravishda bilim, ko‘nikma va tajribalarni egallash yo‘lini topishga harakat qiladi. Ta’lim mazmunida o‘z taqdirini o‘zi belgilash va o‘zini rivojlantirish uchun asos izlashga yordam beradigan maslahatchidir.

XULOSA

Shunday qilib, tyutorning rolini tushunishda ba’zi farqlarga qaramay, berilgan barcha ta’riflarni birlashtiradigan jihat mavjud. O‘qituvchining vositachilik faoliyati va u amalga oshiradigan tashkilotchi, maslahatchi va murabbiy rollarining umumlashmasidir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Бендова Л.В. «Развиватель» для развивающихся . Управление персоналом. — 2006. - № 18. - С. 51-55с.
2. Беков Х.А. Терминология в системе дополнительного профессионального образования : словарь.- М. : ИПК госслужбы, 2001. - 107 с.
3. Деражне Ю.Л. Тьютор в открытом обучении : учеб.-метод. Пособие. - М. : Изд-во Департ. федерал, гос. службы занятости населения Моск, обл., 1998. — 58 с.
4. Комраков Е.С. Проектировочная деятельность тьютора в системе открытого дистанционного профессионального образования : авто- реф. дис. ... канд. пед. наук . - М., 2004. - 24 с.
5. Moore M. G. Distance Education: a Systems View of Online Learning Paperback. — Wadsworth Publ., 2011. — 361 p.
6. Тьюторство: концепции, технологии, опыт : юбилейн. сб., по- свящ. 10-летию тьютор, конф., 1996-2005 гг. / Томск, гос. пед. ун-т; сост. И. Д. Проскуровская, Т. В. Якубовская. - Томск, 2005. — 296 с.
7. Тьюторство как новая профессия в образовании : сб. метод, материалов / отв. ред. Н. В. Муха, А. Г. Рязанова-Томск: Дельтаплан, 2001. — 159 с.
8. Тьюторы: преподаватель, консультант, менеджер, сертификация... [Электронный ресурс] / Центр дистанционного образования Ур- ГЭУ// Режим доступа: http://cde.usue.ru/tutors/. - Загл. с экрана. - (Дата обращения : 15.11.2008).
9. Змеев, С. И. Основы андрагогики : учеб, пособие для вузов. - М. : Флинта : Наука, 1999. - 152 с
10. Williams, P. E. Defining distance education roles and competencies for higher education institutions : a computer-mediated delphi study / P. E. Williams : dissertation Abstracts International-A, 61/04. - AAT 9969029. - Texas A&M, 2000.-211
11. Щенников С.А. Основы деятельности тьютора в системе дистанционного образования . - М. : Дрофа, 2005. — 608 с.
12. Mukhammadovna, U. N. (2023). IMPLEMENTATION OF TUTOR’S SUPPORT MODEL IN HIGHER EDUCATION. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS*, *4*(03), 58-64.
13. O‘Rinova, N. M. (2023). BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI TYUTORLIK FAOLIYATIGA TAYYORLASH MEXANIZMLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, *3*(4-2), 301-307.
14. Muhammadovna, O. R. N. (2022). TALABA SHAXSINI INDIVIDUAL RIVOJLANTIRISHDA TYUTORLIK FAOLIYATINING ASOSIY KONSEPTSIYALARI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, *2*(12), 144-149.